

Platwormen (*Platyhelminthes*, platy = plat, helminthes = worm)

Foto 1 De hybion met platwormen, foto Dick Kortekaas

Ik heb de platworm ontdekt. Nou ja, ik kende hem eigenlijk al zo lang ik de vijver heb, 20 jaar. In het begin dacht ik dat het om jonge bloedzuigertjes ging, maar ik heb ze alle twee in de hybion (hydrobiologische onderzoeksbak) bestudeerd, en het zijn totaal verschillende dieren.

De bloedzuiger is een lenige, zenuwachtige zwemmer, die zich zowel met de voor- als de achterkant vast kan houden aan substraat, de platworm een toonbeeld van rust, bedaard voortglijdend door het water. De overeenkomst tussen die twee is het strekken en intrekken van het lichaam.

De platworm is een buitengewoon interessant dier, met een ongeëvenaarde en fascinerende levenswijze, zo concludeerde ik na lezing erover in Pearse Buchsbaum's 'Invertebrates'. En toen ging ik er pas echt naar kijken.

Ik wilde ze nooit in de hybion omdat ik bang was dat ze de watervlooien en roeipootkreeftjes en zelfs mijn vrolijke waterpissebedden op zouden eten. Dat willen ze wel, maar ze zijn er veel te langzaam voor. Het zijn wel rovers en ze eten zelfs elkaar op. Het enige wat ik ze ooit heb zien eten is visvoer. Ik ken de soort dus uit ons vijvertje, die van ons is misschien *Duglesia lugubris*, maar zelfs specialisten kunnen ze moeilijk op naam brengen.

Je hebt niet strikt een microscoop nodig om ze te bekijken, maar je ziet wel zoveel meer met het apparaat van Antoni. Toen ik de eerste keer een exemplaar onder de lenzen had, vroeg ik me af of ik niet per ongeluk een amoëbe aan het bekijken was. Nee, het was echt een platworm, maar de veranderlijkheid van zijn lichaam was verbluffend. Zoekend vervormde hij zijn lichaam, en met spier-golfbewegingen verplaatste hij zich over het natte blad dat ik uit de vijver gevestigd had. Pas als hij zich geheel uitstrekt, zie je de 'echte' platworm. Ik las dat de voortbeweging in het water gaat over een ter plekke gebaande weg van slijm, over planten en ander houvast, én met behulp van trilharen waarmee ze bedekt zijn, en die zich vooral aan de onderkant bevinden. Daarom worden ze ook wel trilwormen genoemd.

Overigens heeft hij, anders dan de amoebe, plat gezegd wel kop en kont. Ik hoor deftig te zeggen: de posteriore zijde en de anteriore zijde. In die kop zitten twee ogen, of beter twee plekken waarmee hij licht kan waarnemen. Geen mond, die heeft hij wel, maar die zit op zijn buik. Dat is het enige gat van betekenis in zijn lichaam dat hij heeft. Dat wil zeggen dat hij eet en poept uit hetzelfde gat, een kwestie van smaak.

Foto 2. De platworm *Duglesia lugubris*, foto Dick Kortekaas

Je vraagt je dan wel af waar toch de eitjes of de kindertjes uitkomen. Wel, die kindertjes barsten dwars door het moederlijf naar buiten, en de moeder ondervindt daar in het geheel geen hinder van, las ik.

Nou, dat wilde ik zelf wel eens zien! Daar had ik niet veel geduld voor nodig. Maar eerst moet ik even vertellen hoe ik die platwormen gevangen heb. Met een soort hengel! (zonder haakje). Ik had gelezen dat je ze op kunt vissen door een stukje vlees in het water te hangen, ze kunnen namelijk goed 'ruiken', en komen daar op af. Vlees hebben we zelden in huis, maar een hondenbrokje dat nog ergens slingerde ging ook. 's Morgens in het water gehangen, 's avonds had ik zo'n 30 exemplaren aan het hondenbrokje hangen. Ik bracht ze over naar mijn onderzoeksbak. De andere dag heb ik met een lamp en een loepje bij het glas gegluurd.... en ja, meteen bij het ochtendgloren (-gluren) had ik beet. Jonge platwormpjes kwamen uit het lichaam van de moeder, dwars door haar huid! Ze leefden niet lang, wie ze opgegeten heeft houden ze geheim.

Ik denk dat het de schok van temperatuurverschil geweest is, ze kwamen uit de koude vijver (6 graden) in de warme hybion (17 graden), want daarna heb ik zo'n geboorte niet een tweede keer kunnen waarnemen. Overigens kunnen platwormen zich ook delen! Ze scheiden het onderste stuk van hun lichaam van de bovenste zijde, en zowel het onderste stuk als het bovenste stuk groeit weer aan tot een hele platworm. Ze hebben een soort stamcellen in het mesochym, cellen die nog niet gedifferentieerd zijn, en die nog alles kunnen worden. Dus ook zenuwdraden en een kop en een pharynx en wat maar nodig is.

Pharynx? O ja, nog even over dat eten, want dat willen jullie misschien ook wel weten. Achter dat eetgaatje zeg maar zit een pharynx, een soort maag, die zo'n beestje uit kan stulpen om het voedsel heen, en dat hij dan naar binnen trekt. Ook dat heb ik gezien met mijn loepje boven de hybion. Ik had een paar minuscule blaadjes goudvissenvoer in het water gedaan, eigenlijk om te zien of de slak ook ruiken kan (niet zo best) maar daar kwamen al gauw de platwormen op af. Goudvissen zijn rovers, en in dat voer zit denk ik vismeel. De platwormen zwommen met hun buik naar boven onder zo'n blaadje door, en daar kwam die pharynx te voorschijn, een reusachtig ding! Je zou er bang van worden. Dan stulpte hij een klein stukje van zo'n blaadje in die pharynx en trok alles naar binnen.

O, er valt nog veel meer over die platwormen te vertellen, maar ook anderen willen graag wat schrijven, dus laat ik het hierbij.

Maar niemand wordt gehinderd om ook zo'n bakje water in het keukenraam te zetten, en terwijl je wacht tot de aardappels koken zie je ondertussen de mooiste dingen en nog veel meer.

Dick Kortekaas

Het Haarlems Klokkenspel 2021-2